

نقدی بر

تجربه‌شانزده‌سال تدریس

محتوای کتاب‌های درسی تاریخ

صبریه کر مشایی

دبیر تاریخ. دره‌شهر

۲. جای بسته‌های آموزشی و جانبی در خصوص برخی از مباحث دروس مانند تصاویر و تجسم برخی حوادث، در کتاب آموزش شفاهی در رشته تاریخ خالی است. مثلاً اسنادی از اشغال ایران در جنگ جهانی دوم در آرشیو اسناد ملی ایران موجود است که با نشان دادن آنها، به دانش‌آموزان، می‌توان حقایق آن دوران را به‌طور قابل باوری در اذهان روشن کرد.

۳. معادل‌سازی واژه‌های لاتین در خصوص واژه‌هایی خاص مانند اسامی مکان‌ها، اشخاص و مفاهیم تاریخی، حداقل در بخش تاریخ اروپا در پاورقی‌ها، لازم است.

۴. اختصاص بخش عمده‌ای از نمرات آزمون دروس تاریخ به تحقیق و پژوهش ضروری است. اهمیت این موضوع برای همگان روشن است! در حالی که عملاً کمتر بدان توجه می‌شود.

۵. عنوان‌های دروس با مطالب گفته شده در ذیل آنها چندان هماهنگ نیست. همچنین ذکر مباحث پیش‌پافتاده و بی‌اهمیت در زیر برخی از عنوان‌ها، از نقاط ضعف این دروس است.

ایرادهای محتوایی

۱. در تدوین کتاب‌های تاریخی، به ویژه درس تاریخ معاصر، و اصولاً تاریخ ایران، از نقش اقوام، ایلات و

درآمد

در میان کتاب‌های آموزشی حوزه علوم اجتماعی و انسانی، کتاب‌های تاریخی در انسجام و هم‌بستگی ملی و ایجاد روحیه تعاون و همکاری و تعهد نسبت به حکومت‌های جاری نقش کلیدی دارند. بنابراین، دقت، احتیاط و وسواس فکری مؤلفان در تدوین محتوای این کتاب‌ها بسیار مهم است. یکی از روش‌هایی که می‌تواند در اصلاح و بررسی مجدد، به منظور رفع ایرادهای محتوای دروس تاریخ به ویژه دروس تاریخ معاصر مؤثر باشد، بهره‌گیری از تجربیات و آموخته‌های مدرسان آن است. ارائه گزارش حاضر با این هدف صورت گرفته است.

مشکلات و چالش‌های درس تاریخ

در طول شانزده‌سال تدریس تاریخ و تجربه حاصل از آن، نتایجی به دست آمده است.

ایرادهای شکلی

۱. در برخی کتاب‌های تاریخ از جمله کتاب ایران و جهان (۲)، با توجه به حجم و تنوع مطالب، زمان اختصاص یافته تاریخ در هفته ناچیز است. در واقع، سه ساعت در هفته برای بررسی حوادث جهانی و ملی که مهم‌ترین بخش تاریخ حیات معاصر بشر و کمربند تمدن جهانی و ملی است، بسیار کم است.

مرحوم عبدالحسین نوایی در تأیید این موضوع که کتاب «المآثر و الآثار» اثر اعتمادالسلطنه است، می‌نویسد: اگر کسی این کتاب را دیده باشد، می‌داند که در این کتاب فصل مبسوطی راجع به نوآوری‌های عصر قاجاری آمده است و از انواع گل‌ها گرفته تا کلمات و اصطلاحات علمی و... که تصور نمی‌رود کار شیخ مهدی عبدالرب آباری باشد» (اعتمادالسلطنه، ۱۳۶۷: ۲۳-۲۲).

ایرج افشار نیز درباره این موضوع اظهار می‌دارد:

«موقعی که مقدمه «چهل سال تاریخ ایران» را می‌نوشتم، موارد و نکاتی را از متن المآثر و الآثار بیرون کشیدم و به خوانندگان شناساندم که بی‌تردید نمی‌تواند نوشته فردی غیر مسئول- آن هم در روزگار سانسور شدید عصر ناصری- باشد» (اعتمادالسلطنه، ۱۳۶۸: ۸).

پی‌نوشت

۱. برای اطلاع از عناوین این آثار رک: ناطق، ۱۹۸۸، ص ۲۴۳-۲۳۹.

منابع

۱. آدمیت، فریدون. امیرکبیر و ایران. تهران. ۱۳۷۸.
۲. آدمیت، فریدون و ناطق، هما. افکار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در آثار سیاسی و اقتصادی در آثار منتشر نشده» دوران قاجار (ج ۱). آگاه. تهران. ۱۳۵۶.
۳. آربین پور، یحیی. از صبا تا نیما (ج ۱). زوار. تهران. ۱۳۷۹.
۴. اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان. مرآت البلدان، به کوشش عبدالحسین نوایی و میرهاشم محدث (ج ۱). دانشگاه تهران. ۱۳۶۷.
۵. اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان. المآثر و الآثار یا ۴۰ سال تاریخ ایران. به کوشش ایرج افشار (ج ۱). اساطیر. تهران. ۱۳۶۸.
۶. اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان. مطلع‌الشمس (ج ۲). فرهنگ‌سرا. تهران. ۱۳۶۲.
۷. اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان. مرآة البلدان. به کوشش عبدالحسین نوایی و میرهاشم محدث (ج ۱). دانشگاه تهران. ۱۳۶۶.
۸. اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان. روزنامه خاطرات. با مقدمه و فهرس از ایرج افشار. امیرکبیر. تهران. ۱۳۷۹.
۹. انوار، سیدعبدالله (ج ۳). نسخه خطی. ش ۸۰/ف. ۱۳۶۱.
۱۰. براون، ادوارد. انقلاب مشروطیت ایران. ترجمه مهری قزوینی. (ج ۱). کویر. تهران. ۱۳۶۱.
۱۱. در وویل، گاسپار. سفرنامه دروویل. ترجمه جواد محبی. گوتنبرگ. تهران. ۱۳۸۸.
۱۲. ساسانی، خان‌ملک. سیاستگران دوره قاجار. طهوری. تهران. ۱۳۳۸.
۱۳. صفایی، ابراهیم. اسناد سیاسی دوران قاجار. تهران. ۱۳۵۲.
۱۴. متولی حقیقی، یوسف. وزیر تاریخ‌نگار. دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد با همکاری انتشارات محقق. مشهد. ۱۳۸۱.
۱۵. ناطق، هما. ایران در راه‌یابی فرهنگی. پیام. لندن. ۱۹۸۸.

در تدوین کتاب‌های تاریخی، به ویژه درس

تاریخ معاصر، و اصولاً تاریخ ایران، از نقش

اقوام، ایلات و بخش‌های گوناگون جمعیتی

- قومی در حفظ، میهن‌دوستی و دفاع از

هویت سرزمینی و مرزهای کشور، به طور

ناعادلانه‌ای بحث و یا اساساً به آن توجه

نشده است

تاریخی
کمک

خواهد کرد.

۴. افزایش

ساعات درس

تاریخ با توجه

به حجم و تنوع

مطالب کتاب

ایران و جهان دو

و معاصر الزامی

است.

۵. با توجه

به اینکه تعدادی از مدرسان تاریخ، فارغ‌التحصیلان رشته علوم سیاسی هستند، تألیف کتاب‌های تاریخ و لحاظ کردن مفاهیم و ادبیات حاکم بر این رشته در تبیین وقایع ضروری است. البته در صورتی که این تعریف را بپذیریم که تاریخ بررسی سیاست دیروز است.

نتیجه

با توجه به مشکلات موجود و چالش‌های پیش رو (در صورت اصلاح نکردن آنها) و اهمیت و جایگاه درس تاریخ در کارکردهای اجتماعی و سیاسی جامعه، به نظر می‌رسد وزارت آموزش و پرورش باید بیش از پیش به درس تاریخ و نقش و کارکرد آموزشی آن در بعد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه، به ویژه نسل‌های در حال جامعه‌پذیری سیاسی، بها دهد.

اصلاح خواهد بود.

۳. مقایسه و بررسی نشدن

تطبیقی تاریخ ایران با سایر کشورها، از ضعف‌های کتب تاریخ مدارس، به ویژه تاریخ معاصر ایران است.

۴. تاریخ به معنای بیان وقایع

گذشته است اما نمی‌توان این اصل

را در تاریخ‌نگاری نادیده گرفت که

نقش‌آفرینان حوادث ملی، جدا از خوب

و بدن بودنشان، اشتباهاتی کرده‌اند. در

معرفی شخصیت‌ها، باید اشتباهات آنان

را با دلایل تاریخی و عقلانی به تصویر

کشید و فضاوت درباره خوب و بد بودن

آنان از نظر اخلاقی را به فراگیرندگان

سپرد. این به معنای تألیف کتابی خنثا و

بدون جهت‌گیری نخواهد بود.

راهکارها

۱. به‌طور کلی دروس تاریخ به

بازبینی مجدد نیاز دارند، چه به لحاظ

شکلی و چه محتوایی.

۲. درس تاریخ معاصر به عنوان

بخشی از دروس عمومی در کنکور

(مانند دروس عمومی دیگر) و یا

حداقل با افزایش ضریب و تأثیر آن

در معدل دیپلم لحاظ شود. این امر

به ایجاد انگیزه و رغبت برای فهم

مباحث تاریخ کشور کمک خواهد کرد.

مهندس، پزشک، شیمی‌دان، شهروند،

یک مشارکت‌کننده در امور سیاسی و

اجتماعی و احیاناً فعال سیاسی و غیره

به دانش تاریخ نیاز دارد.

۳. جهت‌گیری تطبیقی و مقایسه‌ای

در تألیف درس تاریخ معاصر ضعیف

است. در حالی که مقایسه کردن

ویژگی ذاتی انسان، برای درک بهتر

پدیده‌هاست. تدوین کتاب‌های مربوط

به حوادث تاریخ ایران، به ویژه دوره

معاصر - بر پایه تطبیق و مقایسه با

سایر ملت‌ها - الزامی است و به درک

بخش‌های گوناگون جمعیتی - قومی

در حفظ، میهن‌دوستی و دفاع از هویت

سرزمینی و مرزهای کشور، به طور

ناعادلانه‌ای بحث و یا اساساً به آن توجه

نشده است. در واقع، در تاریخ معاصر با

بخش‌های خاموش جمعیتی این سرزمین

مواجهیم. در نظر گرفتن این موضوع

می‌تواند در افزایش اعتماد به نفس این

گروه‌های جمعیتی، به ویژه قشر جوان

در حال آموزش جامعه‌پذیری، در دفاع از

واژه‌هایی همگانی چون میهن مؤثر باشد.

۲. دسته‌بندی، و تنظیم زمانی،

موضوعی و مکانی مباحث دروس

تاریخ کمتر رعایت شده است. کتاب‌های

تاریخی باید مانند دالانی عمل کنند که

جایگاه رخدادها و پدیده‌ها در آنها

مشخص باشد، خطی و دوری بودن

وقایع بشری - برای درک بهتر آنها -

رعایت نشده است.

شاید به این دلیل باشد که فراگیرنده

قادر نیست وقایع را ضمن دیدن آن دالان

تاریخی - در ظرف خودش - جای

دهد. بعد از اتمام کتاب، دانش‌آموز قادر

نیست جزء و کل دوره‌های تاریخی را

درک کند. کانت، فیلسوف بزرگ آلمانی،

دوازده عامل را در درک پدیده‌ها دخیل

می‌داند که زمان و مکان دو تا از آنها

هستند. وقتی پرسش تاریخی از نوع

کلان طرح می‌شود، قادر نیست حوادث

جزء را در آن جای دهد همچنان که

پرسش‌های از نوع جزء در زیر دوره‌های

تاریخی. دلایل این مسئله قابل بررسی

است. اگرچه نگارنده طی این سال‌ها

سعی کرده با تشریح کل کتاب، جزء

و کل دیدن موضوعات تاریخی را

برای اذهان دانش‌آموزان روشن کند اما

چندان رضایت‌بخش نبوده است. به نظر

می‌رسد، بازخوانی کتاب‌های تاریخی به

شکل صورتی روشمند ضروری است.

تقویت تدریجی درک تاریخی نتیجه این